

POLITICA HARD-POWER A FEDERAȚIEI RUSE ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Svetlana CEBOTARI,
doctor în politologie, conferențiar universitar,
Universitatea de Stat din Moldova

SUMMARY

Pretending to be qualified continuously as a great power, Russia aspires after the retrieval of the last state, that of Superpower. To reach its purpose, Russia used in its relations with the Republic of Moldova different pressures with political, economical and military character, pressures that take part from the hard power policy. So, this article examines the aspect of maintaining of the Republic of Moldova in the influence sphere of Russian Federation.

Pentru o mai bună comprehensiune a politicii externe a Federației Ruse este necesară analiza acesteia prin prisma utilizării *hard power*-ului (politica dură), realizată prin intermediul mijloacelor militare și economice cu scopul de a exercita presiune. [5; 6] Astfel, pentru a-și realiza obiectivele propuse, Federația Rusă utilizează o serie de măsuri tradiționale sau *hard power*, cum ar fi acțiunile militare și sancțiunile economice.

Un aspect al *hard power*-ului rusesc poate fi considerată prezența militară rusă care a apărut din punct de vedere politic și juridic atunci când Președintele Republicii Moldova, prin decretul nr. 234 din 14 noiembrie 1992, conform

căruia armele, munițiile, mijloacele de transport, tehnica militară, bazele militare și altă avere aparținând unităților militare ale Armatei Sovietice, dislocate pe teritoriul republicii, au fost declarate proprietate a Republicii Moldova. La 18 martie 1992, decretul nr.73 emis de președintele Snegur stipula că „în scopul creării bazei pentru constituirea Forțelor Armate ale Republicii Moldova,” unitățile militare ex-sovietice dislocate în Moldova au fost trecute sub jurisdicția Republicii Moldova și transmise Ministerului Apărării al republicii „cu toată tehnica, armamentul, clădirile și altă avere aflată la balanța unităților militare.”

Ignorând decretul Președintelui Mircea Snegur, la 1 aprilie 1992, Boris Elțin, Președintele Federației Ruse, a emis decretul nr. 220 „Cu privire la trecerea sub jurisdicția Federației Ruse a unităților militare ale Forțelor Armate ale fostei URSS aflate temporar pe teritoriul Republicii Moldova.” În conformitate cu acest decret, „Armata a 14-a de Gardă, formațiunile, unitățile militare și instituțiile Forțelor Armate ale ex-URSS, aflate pe teritoriul Republicii Moldova și care nu au intrat în componența forțelor sale armate, au fost trecute sub jurisdicția Federației Ruse și în subordonarea comandamentului suprem al Forțelor Armate Unificate ale CSI. Trecerea trupelor sub jurisdicția Federației Ruse se explică prin următoarele motive: de a menține o conducere stabilă și de a asigura funcționarea trupelor, de a nu admite implicarea trupelor în conflicte interetnice; de a proteja din punct de vedere funcțional și membrii familiilor lor.

Deși decretul din 1 aprilie 1992 a fost un act ilegal și neprietenesc din partea Rusiei, conducerea Moldovei nu l-a contestat. Aceasta se explică, probabil, prin faptul că decretul a fost emis într-o perioadă foarte tensionată a relațiilor moldo-ruse, unul din scopurile emiterii lui fiind de a nu admite implicarea trupelor în conflict. Există un șir de motive pentru a considera decretul Președintelui Elțin drept ilegal. Este unanim acceptat că pe teritoriul unui stat acționează legile interne și normele de drept internațional pe care le-a acceptat statul respectiv, aderând la anumite convenții și tratate internaționale. Decretul Președintelui Elțin însă în pofida acestei reguli unanim acceptate, s-a extins asupra unui teritoriu care nu făcea parte din componența Federației Ruse, asupra unor organizații și asupra unei averi care nu aparțineau Rusiei. Deci luând în considerație cele menționate, decretul din 1 aprilie 1992 nu poate fi considerat legal și, totodată, tehnica militară, armamentele, munițiile și altă avere a trupelor ex-sovietice dislocate pe teritoriul Republicii Moldova la data emiterii acestui decret aparțineau Moldovei, iar Rusia și-a însușit o avere care nu-i aparține. [4, p. 124-125]

Conflictul transnistrean reprezintă un conflict doar geopolitic. Vorbind despre valoarea geopolitică și geostrategică a conflictului, se spune că Transnistria ar fi un „cuțit rusesc înfipt în spatele Ucrainei,” precum și ar reprezenta o bază a Rusiei pentru „direcția” balcanică. Astăzi, Rusia intră în Balcani mai curând prin Ucraina, or sudul Basarabiei nu mai este în componența Republicii Moldova. Perioada 1998-99 a fost una din perioadele de succes a conducerii moldovenești care a reușit internaționalizarea conflictului și, în acest context, cel mai important eveniment a avut loc în decembrie 1999 când, la Summit-ul OSCE de la Istanbul, Rusia a promis că-și va retrage trupele și tehnica militară de pe teritoriul Moldovei. Ulterior însă, după demisia lui Boris Elțin și venirea lui Vladimir Putin în funcția de Președinte al Federației Ruse, lucrurile s-au schimbat, trupele rusești rămânând și până astăzi aici. [7]

Totuși în relațiile dintre Chișinău și Tiraspol s-a înregistrat o răcire. După refuzul de a semna „Memorandumul Kozak,” relațiile dintre cele două state Republica Moldova și Federația Rusă, au devenit tensionate, ambele țări aducându-și învinuiri reciproce privind eșuarea semnării menționatului document. Mai mult ca atât, după 2004, când Președintele Republicii Moldova, Vladimir Voronin a înțeles că nu găsește sprijin la Moscova, iar aceasta a început să-l susțină direct pe Smirnov, șeful autoproclamatei republici moldovenești nistrene, acesta a schimbat cursul politicii externe a Moldovei orientându-se, cel puțin formal, către UE. Punctul culminant al acestei perioade s-a consumat în martie 2006, când după introducerea noului regim la frontiera moldo-ucraineană, măsură ce a fost interpretată la Tiraspol și la Moscova drept blocadă economică. Ca răspuns, Rusia a impus embargoul la exportul de vinuri moldovenești ceea ce a afectat grav economia moldovenească. Aceasta l-a făcut pe Președintele Voronin să devină mai receptiv la propunerile rusești. [10]

De asemenea, un alt instrument *hard power* este cel economic, foarte des folosit de către Federația Rusă în scopul realizării intereselor sale în spațiul est-european. Petrolul și gazele sunt resursele cele mai prețioase ale Rusiei. După instalarea la putere, Putin a folosit dependența energetică a Republicii Moldova și a multor state europene ca instrument politic de negociere și șantaj.

Analizând aspectul energetic, este de remarcat faptul că comportamentul dur al Gazprom-ului față de Republica Moldova are conotație de ordin (geo)politic și (geo)economic, având tangență cu orientarea prooccidentală a autorităților oficiale de la Chișinău. La nivel de declarații oficiale și acțiuni, Moscova dă de înțeles într-o manieră expres că nu va accepta niciodată apropierea structurilor militare pan-occidentale în imediata vecinătate. Astfel, șantajul energetic față de Chișinău reprezintă doar un instrument de presiune în scopul asigurării securității naționale ruse. Pe de o parte, este un semnal pentru Occident în ceea ce privește extinderea influenței sale spre Est (în special, de ordin politic și militar), care subminează interesul național al Rusiei în regiune. Pe de altă parte, aceste acțiuni reprezintă atenționări permanente pentru Moldova, determinându-o să-și revadă propria poziție vis-à-vis de aderarea sa la structurile occidentale. În context, urmează a fi menționată intenția Moscovei de a influența situația politică internă din aceste două state, care este instabilă din cauza unor diferențe de poziții și disensiuni dintre diferite forțe politice. [9]

În pofida unui sol fertil, Moldova totuși nu ocupă o poziție geografică foarte bună și nici nu dispune de resurse minerale. Procesul de reforme de după obținerea independenței a decurs foarte dureros, iar guvernele de atunci nu prea aveau nici suport politic în implementarea lor. Această stare de lucruri a făcut ca, de fapt, economia moldovenească să rămână dependentă de piața rusească. După tensionarea relațiilor cu Rusia, Republica Moldova a început căutările pentru a-și diversifica exporturile și, în acest sens, piața europeană a devenit una atractivă, mai ales dat fiind faptul că

ea este o piață previzibilă, mult mai puțin dependentă de factorul politic, spre deosebire de piața rusească care depinde de capriciile conducătorilor de la Moscova. În scurt timp, UE a devenit principalul partener economic al Chișinăului, și chiar regiunea transnistreană care este, tradițional, apropiată de Rusia, exportă mai mult în țările europene decât în Est. La capitolul energetic, Moldova este totuși dependentă în totalitate de gazele rusești, care sunt utilizate de către Rusia drept un alt instrument în vederea impunerii voinței sale în anumite teritorii. [7]

De fapt, Rusia participă deja de un sfert de veac la scrierea destinului pentru Republica Moldova: Republica Moldova, o țară independentă din 1991, a devenit, practic, în totalitate dependentă de livrările de carburanți din Rusia. Jumătate din compania de stat „Moldovagaz” aparține gigantului rus „Gazprom.” Rusia este principala piață de desfacere pentru mărfurile agricole moldovenești. În afară de aceasta, sute de mii de gasterbaiteri din Moldova lucrează în Rusia. Transferurile efectuate de moldovenii care muncesc în Rusia constituie o bună parte din Produsul Intern Brut. În republica separatistă din Transnistria, unde de 25 de ani în capul mesei sunt separatiștii susținuți de Moscova, Rusia a plasat circa 2 mii de militari și un mare arsenal de armament, care nu este retras în pofida acordului semnat în 1999. De fiecare dată când Republicii Moldova a încercat să scape de influența Rusiei, Moscova face presiuni. În general, făcând uz de problema livrării gazelor și, tot mai des, la embargouri. În septembrie 2013, când a devenit posibil un parteneriat cu UE, Rusia a întrerupt importurile de vin și divin din Moldova, invocând motivul calității necorespunzătoare. Sancțiunile au devenit mai dure în vara lui 2014, de când Rusia nu mai importă fructe din Moldova, după ce a fost semnat Acordul de Asociere cu Uniunea Europeană. [8]

În prezent, industria gazului în Republica Moldova este dirijată din afară, fiind dependentă la 100% de o singură piață de export – Federația Rusă, mai exact, de un singur furnizor – SAR „Gazprom.” În cele din urmă, problema aprovizionării cu gaze naturale a consumatorilor casnici și industriali din Republica Moldova a devenit o chestiune deosebit de sensibilă, fapt ce afectează direct securitatea energetică a Republicii Moldova. Situația delicată din sectorul energetic moldovenesc reprezintă un factor deosebit de grav, deoarece este deseori utilizat în diverse scenarii politice sau militare, practicate de Kremlin. Politica tarifară sau blocarea sistemelor de alimentare cu gaze naturale creează numeroase „mine cu explozie întârziată” pentru stabilitatea și cursul democratic al Republicii Moldova, instituind dependențe periculoase pentru cursul modernizator al țării, luând în considerație situația economică și financiară a țării și capacitatea redusă de plată pentru resursele energetice importate.

Din păcate, până în prezent problema prețului pentru gazul importat din Federația Rusă rămâne una sensibilă pentru Republica Moldova în urma revizuirii relațiilor companiei ruse „Gazprom” cu fostele republici sovietice, aceste schimbări cel mai dur fiind simțite de țările cu orientare prooccidentală. În acest sens, atragem atenția asupra faptului că „Gazprom”-ul nu are semnate contracte de lungă durată care să stabilească prețul fix pentru resursele energetice cu multe state ex-sovietice. Astfel, considerăm că în viitorul apropiat nici nu vor fi semnate, din anumite raționamente politice și strategice. Aceasta ne determină să credem că Moscova va folosi în continuare arma energetică pentru influențarea cursului politic al țărilor slab dezvoltate și 100% dependente energetic de ea, cum este și cazul Moldovei.

Un alt factor, care are repercusiuni politice și nu numai sunt datoriile Republicii Moldova față de Federația Rusă pentru resursele de gaze naturale importate. În prezent, SA „Moldovagaz” are o datorie de aproximativ 2,4 mlrd. USD pentru gazul importat din Rusia. Din această sumă, cca 2 mlrd. sunt datoriile Transnistriei. Datoria Tiraspolului revine întreprinderii „Tiraspoltransgaz” SRL, care administrează rețeaua de gaze din Transnistria, aceasta însă nu este parte la contractul de bază de cumpărare-vânzare a gazelor naturale încheiat între „Gazprom” și „Moldovagaz.” În consecință, Gazprom-ul are dreptul legal de a cere de la noi achitarea tuturor datoriilor, atât a celor acumulate de Chișinău, cât și a celor acumulate de Tiraspol. Ținem să subliniem faptul că datoriile sunt principalul canal de exercitare a presiunilor economice sau/și politice. Astfel că datoriile Tiraspolului acumulate pe parcursul ultimilor 18 ani sunt „puse pe spatele” Chișinăului, care nici nu controlează teritoriul respectiv.

În prezent, administrația de la Tiraspol negociază condițiile de transmitere către „Gazprom” a cotei sale în „Moldovagaz.” Tiraspolul vrea să obțină și posibilitatea de a încheia contracte directe cu „Gazprom” privind livrarea de gaze în regiunea transnistreană. Totodată, este negociată și o reeșalonare a plății enormelor datorii pe care le are Tiraspolul față de „Gazprom.” Ne vine greu să credem că un astfel de aranjament i-ar conveni Moscovei, deoarece Federația Rusă nu are nevoie de o Transnistrie independentă. Federația Rusă are nevoie de o Moldovă manevrabilă prin intermediul Transnistriei. În această ordine de idei, se explică votul de respingere al Dumei de Stat privind independența „rnm” după declararea independenței Kosovo sau după războiul din Georgia din vara anului 2008. În plus, rușilor le convine ca această uriașă datorie în creștere a Tiraspolului (cca 2 mlrd. USD) să fie „pusă pe spatele” Moldovei.

Până în anul 2008 autoritățile separatiste plăteau pentru gazul rusesc tarife de 4-5 ori mai mici decât în restul Moldovei. Însă, începând cu 2008, „Gazprom”-ul, și-a dat seama „pe neașteptate” că nu mai este dispus să livreze Transnistriei gaze la prețuri preferențiale, ci la aceleași tarife pe care le practică și în cazul Republicii Moldova. Deci, nu este dificil să constatăm că datoriile Tiraspolului vor crește de aici încolo în „progresie geometrică,” care, în prezent, devin automat datoriile Chișinăului. În aceste condiții ne putem aștepta la „surprize,” ceea ce poate determina ca Moscova să dețină toate pârghiile în sectorul energetic moldovenesc. De altfel, nu este complicat să ne dăm seama unde se va face politica în sectorul energetic din Republica Moldova. Pe scurt, pot afirma cu certitudine că vom fi „legați de mâini și de picioare” de către gigantul rus.

Remarcăm faptul că tarifele mici din Transnistria făceau să crească datoriile acestora pentru gazele livrate de „Gazprom.” Și suntem, practic, convinși că acest lucru se făcea conștient. Acum când tarifele au crescut, datoriile și dependența energetică a statului în ansamblu crește. Este, desigur, un factor din umbră și puțin observat, însă avem convingerea că datoriile (aproximativ de 2,4 miliarde USD) calificate drept ale Republicii Moldova, vor conduce ca

„Gazprom”-ul să le pretindă mai târziu de la noi. Deoarece atât timp cât Transnistria nu este un subiect independent, interpretarea dreptului internațional de către Rusia poate să se răsfrângă negativ asupra Moldovei privind achitarea datoriilor pentru gazul importat. În acest context, putem afirma că Moscova folosește „Gazprom”-ul drept un instrument de politică externă, încercând să valorifice lacunele cu care se confruntă Republica Moldova, în special, vulnerabilitățile enorme în fața riscurilor energetice. Astfel, Republica Moldova ar trebui să facă față dependenței complete a țării de importul de resurse energetice printr-o abordare integrată, constând în diversificarea mixtului de energie și diversificarea surselor și rutelor de alimentare cu energie importată: conservarea energiei, construcția propriilor rezervoare de gaze, asigurarea legăturii cu sistemul de gaze din România în direcția vest-est etc. În plus, exemplul țărilor baltice, care depind în mare parte de un singur furnizor, este cât se poate de concludent pentru Chișinău. Or, se necesită o nouă abordare în strategia de asigurare a securității energetice, care ar determina creșterea capacității de plată pentru resursele energetice importate. În acest fel relațiile moldo-ruse pe segmentul energetic ar căpăta o nouă abordare, bazată doar pe obligațiunile asumate. [1]

Un alt instrument al *hard power*-ului Rusiei de realizare a intereselor geopolitice, prin intermediul armei economice, este impunerea embargourilor la diferite produse. Începând cu martie 2006, Rusia a introdus diverse sancțiuni împotriva exportatorilor din Republica Moldova. Dacă e să analizăm cauzele acestor sancțiuni, atunci fiecare dintre acestea are unul și același motiv - nesupunerea sau intenția de ieșire din sfera de influență a Federației Ruse. [3]

Interdicerea importului rusec de vinuri moldovenești și georgiene a început la sfârșitul lunii martie 2006 și a creat un conflict diplomatic major între Republica Moldova, pe de o parte, și Rusia, pe de altă parte. Comerțul de vin cu Rusia ocupa în acel moment 80-90% din totalul exporturilor de vinuri dintre cele două țări. Inspectorul-șef sanitar din Rusia, Ghennadie Onișcenko, a afirmat că în vinurile georgiene și moldovenești au fost găsite metale grele și pesticide și că acestea au falsificat produse alcoolice etichetate ca vinuri. [7] Agenția rusă pentru protecția consumatorilor a susținut că a examinat 21 de sortimente de vin georgian vândut la Moscova și a concluzionat că 85,7 % nu au respectat cerințele sanitare. Pesticide au fost descoperite în 60 % din probele din Republica Moldova. Cu toate acestea, autoritățile moldovenești au susținut că există dovezi furnizate de înșiși rușii și din alte zeci de țări din întreaga lume care importă vinuri moldovenești fără probleme raportate. Republica Moldova a susținut că interdicția este, de fapt, un șantaj economic. Interdicția privind importurile de vinuri a parvenit într-un moment de agravare a relațiilor diplomatice dintre state pe fundalul schimbărilor, precum și al divergenței de poziții între Rusia și Republica Moldova privind viitorul Transnistriei. Un an mai devreme, Duma rusă a cerut o interdicție asupra importurilor de vinuri moldovenești, deoarece Republica Moldova a fost considerată ca promovând politici antirussești. vinului moldovenesc impus de Rusia în martie 2006. [2]

În acest context, pot fi menționate și embargourile din toamna 2013 impuse Republicii Moldova la produsele vinicole și carne, cât și cel din 2014 la fructe. De asemenea, în 2013 Federația Rusă impune un embargou la produsele din ciocolată de proveniență ucraineană.

Făcând o analiză atentă a condițiilor în care sunt impuse aceste sancțiuni de către Rusia, este evident faptul că toate aceste manifestări au caracter politic. Summitul Parteneriatului Estic de la Vilnius din 28-29 noiembrie 2013, la care Republica Moldova era așteptată să parafeze Acordul de Asociere la Uniunea Europeană, precipită geopolitica spațiului postsovietic. Rusia a recurs la toate instrumentele disponibile pentru a obstrucționa parcursul european asumat de către Republica Moldova, iar presiunile Federației Rusie au crescut odată cu dinamizarea relațiilor moldo-europene.

BIBLIOGRAFIE

1. Baltag A. Arma energetică a Rusiei ca instrument de presiune și de influență în spațiul ex-sovietic (cazul Republicii Moldova și al Ucrainei). Asociația pentru Politică Externă. [On-line]: <<http://www.ape.md/doc.php?l=ro&idc=156&id=1139>> (accesat la 02.02.2015).
2. Embargoul rus asupra vinurilor din Republica Moldova și Georgia (2006). [On-line]: <<http://www.culiuc.com/archives/2008/03/agriculture4.phtml>> (accesat la 22.12.2014).
3. Goncarov V. Embargo-ul comercial extins al Rusiei asupra unor produse lactate din Belarus. [On-line]: <<http://www.europalibera.org/archive/news/20090610/445/445.html?id=1750739>> (accesat la 02.02.2015).
4. Gribincea M. Politică rusă a bazelor militare. Moldova și Georgia. Chișinău: Ed. „Civitas”, 1999, p. 124-125.
5. Friedman G. Războiul ruso-georgian și echilibrul puterii. [On-line]: <<http://inliniedreapta.net/razboiul-ruso-georgian-si-echilibrul-puterii/>> (accesat la 08.02.2015).
6. Joseph Nye et Robert Kagan. Le Smart power américain au XXIe siècle – I. [On-line]: <<http://lebulletindame-rique.com/2011/03/14/joseph-nye-et-robert-kagan-le-smart-power-americain-au-xxie-siecle-i/>> (accesat la 22.12.2014).
7. Scurt istoric al evoluției relațiilor Republicii Moldova cu Rusia. [On-line]: <<http://www.ape.md/libview.php?l=ro&idc=152&id=855>>.
8. Soltan R. Der Spiegel: Putin și-a concentrat atenția pe Republica Moldova. [On-line]: <<http://deschide.md/ro/news/externe/11391/Der-Spiegel-Putin-%C8%99i-a-concentrat-aten%C8%9Bia-pe-Republica-Moldova.htm>>.
9. Tinguay A. Russie: le syndrome de la puissance. [On-line]: <<http://ceriscope.sciences-po.fr/puissance/content/part4/russie-le-syndrome-de-la-puissance?page=3>> (accesat la 22.12.2014).
10. <<http://www.referatmd.com/relatii-internationale/relatiile-republicii-moldova-cu-federatia-rusa>>.